

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ν. ΠΕΤΡΟΥ-ΜΕΣΟΓΕΙΤΗ

Κυρίες και Κύριοι,
Αγαπητοί μας προσκεκλημένοι

Η Α΄ Επιστημονική Συνάντηση Ν.Α. Αττικής, πού είναι αφιερωμένη στο μεγάλο και ξεχασμένο συμπατριώτη μας Χρίστο Ν. Πέτρου-Μεσογείτη, πιστεύουμε ότι είναι η αρχή, η αφετηρία, για την πάρα πέρα συστηματοποίηση της επιστημονικής μελέτης της περιοχής μας, τόσο της Μεσογαίας όσο και της Λαυρεωτικής. Έχει από καιρό γίνει αντιληπτό ότι κάτι λείπει από τον τόπο μας. Κάτι που πραγματικά μας έχει αφήσει πίσω από πολλές άλλες περιοχές της χώρας μας. Ένας επιστημονικός οργανισμός ή εταιρεία ή σύνδεσμος ή όπως αλλιώς θα μπορούσαμε να τον ονομάσουμε, που θα καταπιαστεί με τη συστηματική μελέτη των ιστορικών αλλά και άλλων προβλημάτων της Ν.Α. Αττικής, πιστεύουμε ότι θα πρέπει να είναι το άμεσο αποτέλεσμα αυτής εδώ της Συνάντησης. Γιατί πραγματικά η περιοχή μας είναι πάρα πολύ παραμελημένη και ιστορικά και αρχαιολογικά και λαογραφικά. Και είναι μάλλον αστείο, να έχουμε δίπλα μας την Αθήνα, πόλη με διεθνή προβολή και αναγνώριση και μεις λίγα χιλιόμετρα πιο έξω να μην ξέρουμε σχεδόν τίποτα για την ιστορία και τα ιστορικά προβλήματα του τόπου μας.

Η σκέψη ότι κάποτε θα έπρεπε να τιμηθεί ένας πραγματικά ξεχασμένος και αγνοημένος, μεγάλος επιστήμονας της περιοχής μας, ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης, μας διακατείχε εδώ και αρκετό καιρό. Αυτή δε η σκέψη, μαζί με την ώριμη πλέον ανάγκη να βγει από την αφάνεια και τη λήθη, ήταν οι αφορμές που καταπιαστήκαμε με το έργο και τη ζωή του. Προσπαθήσαμε να συγκεντρώσουμε σε ένα τόμο όσα μπορούσαμε από τα έργα του, δημοσιευμένα και αδημοσίευτα. Παράλληλα ζητήσαμε όσες πληροφορίες μπορούσαμε από φίλους του, συνεργάτες ακόμη και δασκάλους του. Ήταν μια πάρα πολύ επίπονη εργασία και θα θέλαμε να πιστεύουμε ότι μέχρι σε κάποιο σημείο πετύχαμε το σκοπό μας: Να δείξουμε ποιός πραγματικά ήταν ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Μεσογείτης. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να ζητήσουμε και πάλι συγνώμη για τυχόν παραλείψεις ή ατέλειες και να

εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας προς όλους όσους μας βοήθησαν. Ιδιαίτερα την Κοινότητα Καλυβίων και τον Επιμορφωτικό Σύλλογο που ανέλαβε το βάρος της έκδοσης. Ακόμη την αδελφή του κα Αικατερίνη Ι. Δημητρίου, που μας παρέιχε όλο το αδημοσίευτο υλικό των εργασιών του, όπως και τους κ.κ. Γ. Χατζησωτηρίου, Αθ. Αντωνίου, Ν. Πλάτωνα, Ανδρέα Γκίκα. Θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσουμε τους φιλοπρόδους συγχωριανούς μας κ.κ. Γεώργιο Νυχά και Αντώνη Λαδά καθώς και όλους τους φίλους και νέους του Συλλόγου που με οποιοδήποτε τρόπο βοήθησαν στην ολοκλήρωση των Απάντων.

Ο Χρ. Π.-Μ. γεννήθηκε στα Καλύβια της Αττικής τα Χριστούγεννα του 1909. Από μικρός έδειξε μια ιδιαίτερη κλίση στα γράμματα. Αριστεύοντας πέρασε από όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης τόσο της κατώτερης όσο και της μέσης, παρακολουθώντας στα Γυμνάσια της Κερατέας και του Κορωπίου. Το 1928 περνάει στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας, από όπου και τελείωσε το 1932 με άριστα. Σαν φοιτητής ακόμη έκανε την πρώτη του εμφάνιση στα γράμματα και στην επιστήμη, δημοσιεύοντας το 1929 οκτώ χειρόγραφα σημειώματα που είχε ανεύρει σ' ένα παλαιό ψαλτήριο, όλα από την εποχή της Επανάστασης του 1821. Και είναι πραγματικά ντοκουμέντα τα σημειώματα αυτά, γιατί ακριβώς δείχνουν ποιές ήταν οι συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή μας τους χρόνους της εθνικής παλιγγενεσίας, όπως και τις σχέσεις που υπήρχαν μεταξύ των ντόπιων και των νησιών του αργοσαρωνικού, όταν οι Τούρκοι στις διάφορες επιδρομές τους, κατέστρεφαν και λεηλατούσαν τον τόπο.

Τελειώνοντας το στρατιωτικό του το 1933 διορίζεται στη Δημόσια Εμπορική Σχολή Πειραιά, όπου και εξασκεί το καθηγητικό επάγγελμά για τρία χρόνια υπεύθυνα και με ευσυνειδησία. Είναι συγκινητικό το δέσιμό του με τους μαθητές για τους οποίους κυριολεκτικά έδινε τον καλλίτερο εαυτό του. Η πάρα πάνω αυτή θέση του βεβαιώνεται από μαρτυρίες των παλαιότερων, όσο και από δημοσιευμένα ποιήματά του (Βλ. «Άπαντα Χρίστου Ν. Πέτρου-Μεσογεήτη», Καλύβια 1984 σελ. 63).

Την εποχή αυτή άρχισε πλέον ν' ασχολείται συστηματικά με την Επιγραφική και δημοσιεύει με το ψευδώνυμο «ΑΝΑΓΝΑΣ» την πρώτη του μελέτη με θέμα: «Διαπραγματεύσεις επιγραφών τινών εξ Αττικής», η οποία περιλαμβάνει δύο επιτύμβιες και τέσσερεις ποικίλου περιεχομένου επιγραφές, όλες από τα Καλύβια της Αττικής.

Την περίοδο αυτή δημοσιεύει ακόμη και μια εκτενή νεκρολογία για τον φίλο και δάσκαλό του Πέτρο Φουρίκη μαζί με τον πλήρη κατάλογο των εργασιών του.

Το 1936 μπαίνει στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και διορίζεται αμέσως Επιμελητής Αρχαιοτήτων Κρήτης. Εδώ θα πρέπει να σταθούμε για λίγο στον πραγματικά συγκινητικό τρόπο που αφήνει το καθηγητικό του λειτούργημα και που δείχνει ξεκάθαρα την ευαισθησία του χαρακτήρα του και την αγάπη του προς τους μαθητές του και συγχρόνως την «αγωνία» του για τους πρωτόγνωρους ακόμη γι' αυτόν δρόμους της αρχαιολογικής επιστήμης

*Ένα κομμάτι σβήστηκε της ταπεινής ζωής μου·
ένας σφυγμός υπέροχης νεκρώθηκε εργασίας·
μια φλέβα στέρεψ' ιερής αγάπης και λατρείας,
που ήταν στολίδι και ζωή και χάρμα της ψυχής μας.*

*Τώρα άλλοι δρόμοι μακρινοί τραβούν τα βήματά μου,
μα του δασκάλου η πρότερη κι αθόρυβη εργασία
θ' αποτελεί μια μυστική, μια ζωντανή θρησκεία,
που όνειρο θά είναι και καημός και πόθος και χαρά μου.*

(Άπαντα Χρ.Ν.Πέτρου-Μεσογειήτη, Καλύβια 1984, σελ. 63)

Στην Κρήτη, που είναι και η πιο παραγωγική περίοδος της ζωής του, με εφόρους πρώτα τον Μαρινάτο και κατόπιν τον Ν. Πλάτωνα, αναπτύσσει μία πολύπλευρη επιστημονική δραστηριότητα. Τοποθετείται υπεύθυνος αρχαιοτήτων της Ανατολικής Κρήτης και για μια τριετία (1936-39) επιβλέπει όλο το αρχαιολογικό έργο που επιτελείται σ' αυτή την περιοχή, διενεργώντας και ο ίδιος ανασκαφές. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών τα δημοσιεύει και με την μορφή των «Αρχαιολογικών Πεπραγμένων Αν. Κρήτης» αλλά και με τη μορφή διαλέξεων που δίνει στο Ηράκλειο (Άπαντα, σελ. 85). Παράλληλα επιδίδεται με πάθος θα μπορούσαμε να πούμε στην συγκέντρωση και μελέτη των διαφόρων επιγραφών που ήταν εγκατεσπαρμένες στα διάφορα σημεία της Κρήτης. Τις συγκεντρώνει στο Μουσείο του Ηρακλείου όπου και επιδίδεται στη μελέτη τους. Με τη συστηματοποίηση αυτή των επιγραφικών ενασχολήσεών του, δημοσιεύει πλήθος επιγραφών και επιγραμμάτων από όλα τα σημεία της Κρήτης, διεξοδικότατα μελετημένες. Δεν αρκείται όμως στην απλή επιστημονική μελέτη επιγραφών, αλλά εμπνευσμένος από μερικά συγκινητικά επιτύμβια, γράφει ορισμένα από τα ωραιότερά του ποιήματα (Άπαντα, σελ. 64 κ.ε.), από όπου φαίνεται και όλη του η ευαισθησία, ο λεπτός εσωτερικός του κόσμος και ο πλούτος των συναισθημάτων, που έκρυβε η ανήσυχη ψυχή του και το ερευνητικό του πνεύμα.

Όντας από τη φύση του άνθρωπος κοινωνικός και απλός γνωρίζεται με τους απλούς ανθρώπους στις περιοχές που εργάζεται και προσπαθεί νά τους μεταδώσει την αγάπη του για τα αρχαία, συγκεντρώνοντας συγχρόνως στα διάφορα χωριά τα εγκατεσπαρμένα γύρω τους αρχαία λείψανα

και δημιουργώντας μικρές αρχαιολογικές συλλογές. Τον θέλγει η άγρια ομορφιά του οροπεδίου του Λασηθίου, του μέχρι τότε ιστορικά παραμελημένου νομού και καθοδηγημένος από τα αποτελέσματα των ανασκαφών της Αγγλικής Αρχαιολογικής Σχολής, καταπιάνεται με την ιστορία αυτού του τόπου και δημοσιεύει μία πρωτοπόρα και διαχρονική μελέτη για το οροπέδιο, όπου αποδεικνύει την συνέχεια της ζωής σ' αυτόν τον τόπο από την μινωική ακόμη εποχή μέχρι σήμερα. Δεν ξεχνάει όμως και την φιλολογική του ζωή και τον «ελεύθερο» χρόνο του καταπιάνεται με φιλολογικές μελέτες. Δημοσιεύει στίχους του 17ου και 18ου αιώνα που τους βρίσκει σε παλαιά χειρόγραφα στο Μουσείο του Ηρακλείου, κλασσικά δείγματα της κρητικής ποίησης αυτής της εποχής ('Απαντα, σελ. 123 κ.ε.). Ακόμη δημοσιεύει και μια πετυχημένη ανάλυση - σύγκριση του ηρωϊκού στοιχείου, όπως αυτό απαντά στο πρόσωπο του Αχιλλέα στην Ιλιάδα με τον αρματολό Αστραπόγιαννο στο ομώνυμο ποίημα του Βαλαωρίτη ('Απαντα, σελ. 118 κ.ε.). Τα παραπάνω αποτελούν μέρος μόνο των δραστηριοτήτων του στην Κρήτη, γιατί έχουμε υπ' όψη μας και άλλες μελέτες αυτής της περιόδου, δημοσιευμένες στον τοπικό τύπο, που δυστυχώς δεν μπορέσαμε ακόμη να βρούμε.

Το 1939 μετατίθεται στο Ναύπλιο, πάλι με την ιδιότητα του επιμελητή αρχαιοτήτων. Δυστυχώς πριν προλάβει να επιδοθεί στο επιστημονικό του έργο κηρύσσεται ο πόλεμος του '40. Επιστρατεύεται και αυτός και μαζί με τα άλλα ελληνόπουλα δίνει τον μεγάλο αγώνα εναντίον του σιδηρόφρακτου εισβολέα. Αναδεικνύεται ένας μεγάλος, φλογερός και ένθερμος πατριώτης όπως τουλάχιστον φαίνεται από τα γεμάτα θέρμη και ενθουσιασμό γράμματα που έφταναν στους δικούς του από το μέτωπο. Γυρίζει πίσω με την υποχώρηση, το 1941, με κλονισμένη την υγεία του από ένα παράτυφο που είχε πάθει και ξαναφεύγει για το Ναύπλιο όπου μένει εργαζόμενος όλη την περίοδο της κατοχής. Αυτή την περίοδο επεξεργάζεται και την κορωνίδα των εργασιών του, την «Επιγραφική και τις Επιγραφικές Σπουδές στην Ελλάδα». Η εργασία αυτή είναι γραμμένη στη δημοτική και στόχο έχει να φέρει κοντά στο «ελληνικό μορφωμένο κοινό» την Επιγραφική. Μέσα από αυτήν του την μελέτη, φαίνεται όλη του η ευαισθησία και η αγάπη για τα αρχαία και την επιγραφική στον τόπο μας, μια και όπως λέει ο ίδιος «είναι παρακινήμένο και από κάποια εσώψυχη αντίδραση και συμπόνοια για τις περιπέτειες των αρχαίων μας σ' όλο το θλιβερό τούτο διάστημα» δηλαδή την κατοχή. Την εργασία αυτή δυστυχώς, δεν πρόλαβε να δημοσιεύσει λόγω του προώρου θανάτου του και την δημοσίευσε ο φίλος του καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Γ. Μπακαλάκης.

Αδημοσίευτη ακόμη είχε αφήσει μια πάρα πολύ μεγάλη λαογραφική εργασία που τον είχε απασχολήσει από την εποχή που ήταν ακόμη φοιτητής μέχρι τις τελευταίες ημέρες του θανάτου του. Είναι «Τά Έλληνοαλ-

βανικά Λαογραφήματα εκ τῶν Καλυβίων τῆς Λαυρεωτικῆς». Αποτελούνται τα Λαογραφήματα αυτά από μία αρκετά μεγάλη και πλούσια συλλογή αρβανίτικων τραγουδιῶν. Λησμονήσαμε να πούμε ότι μία από τις πολλές του δραστηριότητες ἦταν η καταγραφή και η επιστημονική μελέτη τῆς αρβανίτικης γλώσσας. Λόγω αὐτῆς τῆς κατεύθυνσης τῶν ενδιαφερόντων του δημοσίευσε και ἓνα γλωσσάρι με τον τίτλο «Ἑλληνικά ἰδέξις ἐν τῷ ἰδιώματι τῶν Ἀλβανοφώνων τῆς Ἀττικῆς», ὅπου ἔχει συγκεντρώσει ὅλες τις ἐλληνικές ἰδέξις που υπάρχουν στην αρβανίτικη διάλεκτο και συγχρόνως δείχνει τον τρόπο με τον ὁποῖο λειτούργησε η Ἀλβανική γλώσσα στα δάνεια που δέχτηκε ἀπὸ το ἐλληνικό τῆς περιβάλλον.

Τα «Ἑλληνοαλβανικά Λαογραφήματα» βρέθηκαν ἀριστα διατηρημένα στο προσωπικό του ἀρχεῖο, το ὁποῖο ευγενικά μας παραχώρησε η ἀδελφή του κα Αικατερίνη Ι. Δημητρίου. Ἦταν δε επιστημονικά ἐπεξεργασμένα χωρὶς βέβαια να γνωρίζουμε ἀν αὐτή θα ἦταν και η τελική μορφή τῆς ἐκδόσῆς τους. Η ἀξία αὐτῶν τῶν τραγουδιῶν εἶναι τεράστια. Πρῶτα ἀπ' ὅλα και μόνο η διάσωσή τους εἶναι σημαντικότερη προσφορά, μια και σήμερα ὅλος αὐτός ο πλοῦτος ἔχει χαθεῖ. Ἀκόμη ἐξετάζοντας το υλικό αὐτό βγαίνει εὐκόλα το συμπέρασμα ὅτι εἶναι μια ουσιαστική συμβολή στις λαογραφικές παραδόσεις τῶν αρβανιτῶν, ὅπως και ἀνεκτίμητο ἔτοιμο υλικό για τον ἐπιστήμονα που θέλει να καταπιασθεῖ με την μελέτη του αρβανίτικου στοιχείου στην Ελλάδα. Σημαντικές ἀκόμη εἶναι και οι παρατηρήσεις τις ὁποῖες ἔχει κάνει, ὅσον ἀφορᾷ την ἰστορία τῶν αρβανιτῶν στον τόπο μας, την κοινωνική τους ζωὴ και τις σχέσεις μεταξύ τους. Για παράδειγμα ο γάμος, η οἰκογένεια, οι καθημερινές ἀσχολίες, η συντηρητικὴ τους νοοτροπία, ὅπως φαίνονται μέσα ἀπὸ το αρβανίτικο τραγούδι, εἶναι μερικά ἀπὸ τα θέματα που τον ἀπασχολοῦν στις παρατηρήσεις του. Γι' αὐτό και νομίζουμε ὅτι η ἐργασία αὐτή εἶναι πρωτοποριακή για τον τόπο μας.

Στο Ναύπλιο ὅταν ἦταν στην διάρκεια τῆς κατοχῆς ἐπετέλεσε και κάποιον ἄλλον ἐργὸ πραγματικά τεράστιο για την ἀρχαιολογική κληρονομία του τόπου μας. Παρόλο που η υγεία του ἦταν ἤδη κλονισμένη, προτίμησε να μείνει την κατοχὴ στο τόπο ὅπου ἦταν ταγμένος και ἐκεῖ με ἄλλους συναδέλφους του φυγάδευε και ἐκρυβε τις ἀρχαιότητες του μουσεῖο του Ναυπλίου, προκειμένου να γλυτώσουν ἀπὸ τὴν ἀρπιαχτική και ληστρική μανία τῶν κατακτητῶν. Και ἀπὸ ὅλη του αὐτὴ τὴ δραστηριότητα φαίνεται ἡ αὐταπάρνηση του Χρ. Ν. Π-Μ για τα ἰδιανικά τα ὁποῖα πίστευε. Πραγματικά δε για αὐταπάρνηση πρόκειται, γιατί ἐνῶ θα μπορούσε να εἶχε μείνει στο πατρικό του σπίτι την διάρκεια τῆς κατοχῆς και να εἶχε ὑποφέρει λιγώτερο, προτίμησε να μείνει πιστός στο καθήκον και να ὑπομείνει ὅλες τις κακουχίες. Εἶναι βέβαιο ὅτι αὐτὲς οι δύσκολες συνθήκες ἦταν που ἐξάντλησαν ἀνεπανόρθωτα την ἤδη ἀπὸ προηγούμενα κλονισμένη υγεία του. Και η εἰρωνία τῆς τύχης. Ἐφυγε αὐτός ο ἄνθρωπος με ἓνα τρόπο που πραγματικά

δεν άξιζε σε ένα τόσο τίμιο επιστήμονα και ερευνητή, σε ένα χρόνο που δεν άξιζε κανείς να πεθάνει. Στο κρεβάτι ενός νοσοκομείου από εμβολή καρδιάς το Σεπτέμβρη του 1944. Με το ροδοχάραμα της λευτεριάς. Της λευτεριάς που και αυτός έδωσε με τον δικό του τρόπο τον μεγάλο και ύστατο για τον εαυτό του αγώνα. Τον αγώνα της διάσωσης της αρχαιολογικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς στην διάρκεια της κατοχής. Μια ύψιστη για αυτόν υπόθεση που δεν δίστασε να δώσει γι' αυτήν και τον ίδιο τον εαυτό του.

Περισσότερο δεν θα σταθούμε στην ανάλυση του έργου του, μια και από μόνο του αυτό δείχνει ποιός ήταν ο Χ. Ν. Π-Μ. Σε δυό σημεία όμως πρέπει να αναφερθούμε, που κατά την άποψή μας, έπαιξαν σημαντικό στη ζωή του. Το πρώτο, καθοριστικός σταθμός για την όλη του εξέλιξη ήταν η οικογένειά του και οι οικογενειακές του σχέσεις. Γεννημένος και αναθρεμμένος σε μια οικογένεια στηριγμένη σε άριστες αρχές, είναι φυσικό τα πρώτα μαθήματα τα οποία πήρε να επηρέασαν πάρα πολύ στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Υπήρχε μια μεγάλη αγάπη και ένα πολύ στενό δέσιμο μέσα στην οικογένειά του. Θα αναφερθούμε δε δυο, τρία χαρακτηριστικά σημεία, όπως μας τα αφηγήθηκε η αδελφή του κ. Αικατερίνη Δημητρίου, που ακριβώς δείχνουν αυτό το δέσιμο.

Το πρώτο είναι το ποίημα που έγραφε η μητέρα του, όντας αγράμματη, που εκδηλώνει όλη της τη μητρική αγάπη και συγχρόνως το καμάρι της προς το μονάκριβό της παιδί για το δρόμο που ακολούθησε, αλλά και την πίκρα της που ο γιός της ήταν μακριά της. Ανάλογη ήταν όμως και η απάντηση του Χρίστου Πέτρου όταν έλαβε το συγκινητικό ποίημα της μάνας του (Βλ. Άπαντα σελ. 18).

Το δεύτερο σημείο είναι ο πρόλογος που είχε γράψει στο ημερολόγιο της αδελφής του, από όπου φαίνονται όλα του τα αδελφικά αισθήματα αγάπης που είχε για αυτή:

«Το ημερολόγιο αυτό που το άρχισε η μεγάλη σου επιμέλεια και η ροπή προς τη μάθηση και προς κάτι ανώτερο, είμαι βέβαιος ότι αι δυνατά αυτά κλίσεις της ψυχής σου θα το συνεχίσουν. Νομίζω ότι το χέρι σου πιάνει το βράδυ την πέννα κατάκοπο, και το κουρασμένο από τους πολλούς κόπους και τις φροντίδες της ημέρας μυαλό σου, βρίσκει στο γράψιμο ξεκούραση. Γι' αυτό ακριβώς είσαι περισσότερο από κάθε άλλη περίπτωση αξιέπαινη και αξιοθαύμαστη. Το βρίσκω ωραίο! Ωραιότατο εν συγκρίσει με την μόρφωσή και τον περιωρισμένο χρόνο που διαθέτεις για να γράφεις. Άλλωστε τι σημασία έχει η μόρφωση, ή και τα άλλα εμπόδια όταν υπάρχει θέληση, ευγενική ψυχή και ορθή αντίληψη των πραγμάτων; Όπως γράφεις θα είναι πάντοτε ενδιαφέρον και για μένα ιδιαίτερος σεβαστόν αφού μιλάει η μεγάλη και απέραντη σε ανθρωπισμό και καλωσύνη ψυχή σου. Ας έχεις την εντυχία να γράφεις πάντοτε ευχάριστα γεγονότα μέσα στο τετράδιο αυτό...»

Και το τρίτο σημείο είναι μια απάντηση που του έστειλε η αδελφή του στο μέτωπο, ένα κλασσικό δείγμα της δυναμικής θέσης που κράτησαν όλες οι ελληνίδες στην διάρκεια του πολέμου.

«*Άγαπητέ μου Χρίστο*

Για τη γιορτή σου σου στέλνουμε όλοι τις πιο θερμές ευχές μας. Ναι πράγματι όπως εσύ μας γράφεις έτσι και μεις το αισθανόμαστε ότι δεν έχετε μόνο εσείς επιστρατευθεί αλλά και εμείς. Εσείς εκεί να πολεμάτε τον εχθρό και μεις εδώ να πολεμάμε τον πόνο. Και δεν υστερούμε στην νίκη και μεις. Αν και υπάρχουν στιγμές που ο πόνος γίνεται δυνατώτερος και από τον εχθρό, τον καταπολεμούμε και βγαίνουμε στο τέλος νικήτριες, σαν γνήσιες ελληνίδες και αντάξιες γυναίκες γενναίων πολεμιστών. Η μεγάλη ιδέα, ο ανώτερος σκοπός που εμπνέει όλους μας δεν κάνει σιδερένιους μόνον εσάς στο σώμα να αντέχετε στις διάφορες κακουχίες και να αφήφατε το κάθε τι, αλλά κάνει σιδερένιους και εμάς στην ψυχή. Κανένα αίσθημα ολιγοψυχίας δεν είναι ικανό να μας καταβάλλει. Εμπρός στη μεγάλη ιδέα πνίγεται, χάνεται, σβήνει κάθε πόνος όσο και αν είναι δυνατός. Γι' αυτό όχι μόνον δεν μας πειράζει η άπουσία σου από το σπίτι τις ημέρες αυτές, αλλά αντιθέτως είμαστε υπερήφανοι που λαβαίνεις μέρος και συ, σ' αυτόν τον ιερό, τον μεγάλο μας αγώνα.

Θάρρος λοιπόν! Σκοτώστε τον εχθρό, διώξτε τον, ριξέτέ τον στην θάλασσα! Και μεις εδώ θα σας περιμένουμε με δάφνινα στεφάνια στο χέρι να σας φορέσουμε, όταν θα επιστρέψετε με την τελική και ολοκληρωτική νίκη...»

Και τίθεται απλά το ερώτημα. Από μια τέτοια οικογένεια με τέτοιες αρχές και τέτοιους δεσμούς αγάπης πως είναι δυνατόν να μην βγουν σωστοί και ωφέλιμοι στην κοινωνία άνθρωποι;

Με αυτή λοιπόν την οικογενειακή καθοδήγηση και με δεύτερο στοιχείο την μεγάλη του εργατικότητα και φιλοπονία, σε συνδυασμό με τον πλούσιο και ευαίσθητο εσωτερικό του κόσμο, κατώρθωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα και σε εποχές δύσκολες να ανέβει τα σκαλιά μιας από τις πιο «ευαίσθητες» επιστήμες. Της Αρχαιολογίας. Γιατί πραγματικά είχε εξιδανικεύσει στο έπακρο την επιστήμη αυτή. Μιλούσε κυριολεκτικά με τα αρχαία και αυτά μιλούσαν μαζί του. Σκεφτόταν την αγωνία και τον παλμό αυτών των ανθρώπων που τα δημιούργησαν και στεκόταν μπροστά τους ποιητής και οραματιστής φτιάχνοντας το δικό του και συγχρόνως το δικό μας κόσμο. Τον Άνθρωπο που πρέπει να αγαπήσει αυτά που έχουν δημιουργήσει οι πρόγονοί του, να σεβαστεί τις αξίες τους και να φροντίσει για την διάσωσή και διαφύλαξή τους. Τον Άνθρωπο που πρέπει μέσα από τα ερεθίσματα που του δίνει η αρχαία κληρονομιά να ανέβει ένα σκαλί πιο ψηλά, να πάει ένα βήμα πιο μπροστά. Είναι και αυτός ένας από τους δρόμους που συμβάλλει στο να γίνει η κοινωνία μας πιο όμορφη, πιο ειρηνική, γιατί όχι, και πιο ανθρώπινη.

Σας ευχαριστώ πολύ.